

Islam

274. Islam / 1

Tudi sam kardinal Martinez, nadškof milanske nadškofije, v kateri je že večstotisoč priseljencev iz Afrike in Azije, je opazal, da tisto soočenje, ki so ga imeli v predhodnih desetletjih katoliki z marksisti, postaja vedno bolj soočenje z muslimani. Tako, zanikajoč vse napovedi tistega, ki je mislil, da bo problem tretjega tisočletja – za preživele vernike – izziv ateizma, sekularizacije, sedaj predstavlja izziv druga religija. In to najmanj sekularna (posvetna) od vseh. Maloštevilni so opazili, da medtem ko je bil marksizem *laizirano* judovsko – krščanstvo, je islam (islamizem) *poenostavljeno* judovsko – krščanstvo. Ne eden ne drug se ne bi pojavila brez sporočila izraelskih prerokov – od Abrahama do vključno Jezusa –, oziroma bi bila precej drugačna.

In torej je za kristjana izziv še enkrat »v družini«: kar daje malo tolažbe, glede na to, da so ravno ta soočenja najbolj zahrbtna in nasilna. Če začnemo s tem odlomkom, bi želeli tu poudariti katero izmed razmišljanj, ki smo jih v mnogih letih zbrali o veri, ki jo je razglasil Muhammad, »vredni pohvale«, ki ga naš jezik imenuje, na približen način »Mohamed«. Zdi se nam, da je zgodovinska migracija, katere začetke sedaj vidimo, in vodi v novo muslimansko invazijo Evrope, opravičuje prostor, ki ga nameravamo nameniti argumentu. Vendar ne glede na vsakdanjo aktualnost je spraševati se o islamu vedno ena izmed primarnih dolžnosti kristjana, ki se zaveda svoje vere.

Koran, namreč, je predvsem škandal (sramota, pohujšanje): škandal »Najnovejše zaveze«, ki razglša, da je krščanska Nova zaveza zastarela. Medtem ko so verujoči v Jezusa bili

prepričani, da se je z njimi zaključilo božje razodetje, katero se je začelo z Abrahamom in Mojzesom, že se pojavi religija, ki ne samo da Jezusu odvzame njegovo božanskost, temveč kljub temu, da se pogloblja v spoštljivo mu izkazovanje časti, ga odriva v položaj predzadnjega preroka, v oznanitelja dela, ne pa celotne božje volje, ki je dopolnjena šele v besedah, ki so dospele preko zadnjega in definitivnega Razoditelja, Muhammeda. Z njim so kristjani prikovani na preteklost: ljudje, ki jih je potrebno pomilovati, ker so se sicer pomaknili iz Stare v Novo zavezo, vendar so se tam ustavili, ne da bi prešli na Koran, na katerega gledajo kot na tretji del Pisma, ki se prične s hebrejsko Torah.

Resnično, do koder se je v prvih stoletjih ekspanzije razširila muslimanska horda, so bili postavljeni pred dilemo samo politeisti, pogani: ali se spreobrniti, opuščajoč idole, ali biti iztrebljeni. To pa ni veljalo za jude in kristjane, »ljudi Knjige«: podrejeni tributu so bili zaprti v anahronističnih getih, čakajoč, da se odločijo sprejeti resnico, priznati, da je pripoved o odrešenju napredovala, da Abrahama in Jezusa ni potrebno opustiti, temveč preseči.

To je torej škandal – in skrivnost – Korana in močne vere, ki jo je zanetil. Navajeni gledati na Jude kot na ljudi z zamegljenim pogledom, nesposobne zaznati nove čase, so se kristjani znašli istočasno razumljeni kot ti, ki so se ustavili na predzadnji etapi in ne znajo priti do zadnje.

Prav zaradi tega bi se lahko islam Zahodnjakom zdel verjetnejši od krščanstva, ki ga imajo sedaj med sabo. Nekoč je bila to religija zaničevanih kolonialnih ljudstev:

Košara, 11. – 12. st., verjetno južna Italija ali Sicilija, slonova kost, 38.1 cm x 20.3 cm, Metropolitanski muzej, New York.

spreobrniti se v to vero je izgledalo bizarno in nevredno civiliziranega Evropejca. Zdaj pa so se začele spreobrnitve in v nekaterih državah, kot je Francija, kaže, da postajajo skoraj masovni fenomen. In to tudi zaradi tega, ker v naši »progesistični« perspektivi izgleda tisto, kar pride pozneje, zmeraj bolje od tistega, kar je bilo pred tem. Kaj ni od Davidove zvezde do križa in do polmeseca nepretrgano napredovanje? Morda zato, ker je prišel po Mojzesu in Kristusu, kaj ni zato Muhammad najboljši?

Saj so sami kristjani stavili na to progresivno idejo, na preseganje judovstva, da bi se odprli novemu Jezusovemu znanilcu. V tem prehodu iz Tore v evangelije ima svoj izvor perspektiva, ki si jo je prisvojil Zahod tako, da jo je laiciziral v »progresističnih« ideologijah, zgodbah, ki vodijo v zmeraj nova osvajanja.

Torej, Koran se lahko zanaša na prepričanje, da je že meso in kri modernega človeka, saj pravi, da je novo zmeraj boljše od starega. Če bo muslimanski prozelitizem znal uporabiti to poglavitno kategorijo zahodnjaškega

duha, je torej perspektiva Evrope, če že ne v islamizaciji, pa v globalni prepojenosti s to vero, ki prihaja iz arabske puščave. Vsaj, tako se razume, v človekovih očeh.

Vendar pa se je ta prehod že večkrat dogodil. Pred dvanajstimi ali trinajstimi stoletji je bilo mnogo prednikov tistih severnoafriških muslimanov, ki naseljujejo naše ulice, kristjanov. V Egiptu, Magrebu, Siriji, Anatoliji, na Balkanu, v sami Palestini so se cela ljudstva za vedno odrekla bodočim, različnim božjim znakom – prehod iz Novega v Najnovejši testament, od Jezusa do Mohameda. Otok krščanskega upiranja je islam poznal do sedaj: Armenci, monofizitski Kopti v Egiptu in na Bližnjem vzhodu, iberski Mozarabci. In moral se je umakniti iz nekaterih dežel, kot so Španija, Grčija, Sicilija, Malta, dobršen del Balkana, kjer se je nepremagljivo vrnilo krščansko življenje, ne da bi se islamizacija globoko usidrala.

Vendar je polmesec izgledal drugod močnejši od križa: in ne samo na bojišču (kar ima v krščanski perspektivi majhen ali nikakršen pomen), ampak kar je najvažneje, v srcih.

Ljudstva, privržena novi veri, so ji ostala neomajno zvesta vse do danes. To se je zgodilo celo Cerkvam, ki jih je ustanovil sveti Pavel na sirski obali in v današnji Turčiji, Anatoliji. In če je kordobska mošeja v Španiji že stoletja spremenjena v katoliško cerkev, je bila cerkev svete Sofije v Kostantinoplu, preimenovanem v Istanbul, med najbolj čaščenimi muslimanskimi mošejami, preden je bila spremenjena v muzej.

Že v samem pontifikalnem letopisu so vidni znaki drame: poleg »rezidenčnih« škofov, ki so na vrhu dejansko obstoječih škofij, so navedeni še »titularni« škofije, katerim je pripisan »naslov« škofije, ki je že več kot tisoč let omejena samo na ime in je brez vernikov, kajti vsi so prešli pod oblast Korana.

Izgleda, da v Severni Afriki, ki je slovela po svetnikih, cerkvenih očetih in papežih ter je štela skoraj 600 škofij in obsegala vsaj toliko področja vzhodnega Egipta, razen nekaterih uporniških jeder, ni ostalo skoraj nič od tako obsežne setve evangelija. In vsak trud, da bi ga ponovno posejali, se je izjalovil. V malo več kot dvajsetih letih, od leta 632 do 656, pod prvimi štirimi kalifi, ki so nasledili Muhammada, so se moške Korana razširili iz Tripolitanije na zahod, do Inda na vzhodu in na severu do Črnega morja, to je na področja, ki so bila večinoma že krščanska in kjer je vera v Jezusa izumrla.

Kako se je lahko zgodilo? Kakšen enigmatičen pomen lahko tu zasledimo vernik?

275. Islam / 2

Prerok iz Meke umre leta 632. Že šest let po tem kalif (to je »naslednik«) Omar odvzame Jeruzalem Bizantincem in v letu 640 muslimani vkorakajo v Egipt, kjer je Aleksandrija, velika metropola, ki je postala zelo pomemben krščanski patriarhat, osvojena leto za tem.

Tek na Zahod se nadaljuje in po tisočih kilometrih prodora po sredozemski obali leta

711 Arabci prekoračijo Gibraltarska vrata in se izkrcajo v Španiji. Potrebno bo sedem stoletij bojov, preden jih bodo izgnali.

Če si pridržimo pravico govoriti v nadaljevanju o ostalih obširnih osvojitvah že krščanskih teritorijev v Aziji, pa bi tu hoteli preučiti usodo tiste Severne Afrike, ki je bila med prvotnimi evangeliziranimi regijami. Če se oprijemamo tradicije, naj bi sam sveti Marko razglašal vero v Egiptu; in v škofovskih sedežih tiste sredozemske Afrike so bili pastirji veličine sv. Avgušтина. Teološka dejavnost v mestih, predvsem v Aleksandriji, je bila zelo bogata in živa. V puščavi je mrgolelo samotarskih bivališč in samostanov, kjer se je živelo askezo z dramatično strogostjo. Kako je lahko prišlo do tega, da je takšno krščansko življenje ugasnilo (z delno izjemo Egipta), in da je vera, nastala iz Korana, lahko vse prekrila?

Dejansko so stvari kompleksnejše od določenih uveljavljenih predstav. Ne gre za to, da bi kristjane pretresla Beseda, ki so jo prinesli Arabci, z odkritjem, da je resnica v Koranu in bi zato zavrnilo Evangelij. K verskim spreobrnjenjem, čeprav včasih nepopolnim, so v teku stoletij vodile vojaške zadeve in nato socialna, davčna in zakonska politika.

Za lažje razumevanje naj spomnimo, da je islamizacija sredozemske Afrika drugačne narave v Egiptu in v preostalem delu obale vse do Atlantika. Ta del je bil razdeljen z demarkacijsko črto na Zahodno rimsko cesarstvo in Vzhodno rimsko cesarstvo. Egipt je govoril grško in je imel odnose s Konstantinoplom; zahodne regije so govorile latinsko in so se naslanjale na Rim. S padcem Egipta je vsa Severna Afrika ponovno prišla pod bizantinski imperij, ki pa je imel nadzor le nad kakšnim obalnim mestom.

Arabci niso imeli težav pri zasedbi teh teritorijev, kajti v njihove roke je že padla Sirija, tako da Bizanc ni mogel poslati pomoči po kopnem. Odpor je bil neuspešen tudi zato, ker so sami egipčanski kristjani sprejeli mu-

slimane kot osvoboditelje. Tu, tako kot drugod, so Arabci naleteli na ljudstva, ki so jim bila pripravljena odpreti vrata v imenu antičnega upora Vzhoda, in predvsem semitskih ljudstev, proti Zahodu, ki je iz Grčije in Rima izvajal svojo hegemonijo na ljudstva, ki so bila ponosna na svojo neodvisnost in kulturo.

V Egiptu so bile še posebne razmere: patriarhat v Aleksandriji se je ločil od Konstantinopla zaradi teoloških razlogov, za katerimi se je skrivalo antično rivalstvo. Egipčani so izbrali monofizizem (ki priznava samo ena naravo Kristusa: tisto božjo), zaradi upora proti cesarski vladi, ki je sklicujoč se na koncilarne dekrete hotela uveljaviti ortodoksno dogmo o dveh resnicah. Večji del populacije je bil na strani monofizitskega klera, medtem ko je Bizanc uvedel svojo hierarhijo, imenovano »melkit«.

Po neki stalni logiki se ve, da kadar se bojujeta dve frakciji iste religije, ima vsaka raje zmago neke druge religije kot pa tiste na nasprotni strani. Tako so razmišljali tudi monofiziti iz Egipta zaradi sovraštva do grških melkitov. Islam je bil med drugim še v nastajanju, ljudstva, ki jih je podrejal, niso dobro vedela, za kaj gre, najbrž se jim je dozdevala kot še ena judovsko – krščanska sekta, v vsakem primeru je bil jasen njen monoteizem in njena zahteva po biblijskih prerokih, veliko češčenje samega Jezusa in Marije.

Tako je prišlo do dogovorov in vrata Egipta so se na stežaj odprla: spoštuječ dogovore so Arabci med prvimi ukrepi odpravili cesarsko melkitsko Cerkev in monofizitski škofje so lahko prevzeli poveljstvo krščanstva. To je bila Pirova zmaga, ker je bilo tudi aplicirano muslimansko religiozno pravo, ki je prav takrat delalo prve poskuse. Medtem ko so morali muslimani samo plačevati zakonito miloščino, je morala krščanska skupnost v zameno za »varščino« in pravico, da lahko nadalje prebiva na področju, ki so ga zasedli

muslimani, plačevati pretirane davke, katerih dohodek je bil v pomoč samim muslimanom. Ne samo to: kristjani niso bili meščani, temveč podložniki, vse kariere v administraciji in v vojski so bile namenjene Arabcem verujočim v Alaha, ki so se med drugim masovno preselili v Afriko, da bi zgostili neznatno, skromno gručo prvih zavojevalcev.

Ne gre pozabiti na arabsko poročno pravico, ki je bila zmeraj močan faktor počasne islamizacije (in je tudi danes v Evropi imigrantov): muslimanka se namreč ne sme poročiti s kristjanom ali judom, medtem ko se musliman lahko poroči s kristjanko ali judinjo, vendar so otroci po zakonu muslimani. Poleg tega je krščanske skupnosti še bolj razjedala uveljavitev prepovedi zbiranja novih privržencev ter prepoved graditi nove cerkve in celo restavrirati že obstoječe.

Stanja se je poslabšalo, ko so Arabce zamenjali Turki. Vse to je privedlo do rezultata, ki velja še danes: kristjani predstavljajo okoli deset procentov populacije. Torej kljub vsemu ni bil Evangelij v več kot trinajstih stoletjih muslimanske dominacije nikoli popolnoma izkoreninjen iz Egipta. Poleg spreobrnitev iz koristoljubja je bilo tudi mnogo takih, ki so skozi stoletja dajali prednost mučeništvu pred zatajitvijo Jezusa.

Tako pa ni bilo na območju zahodnega Egipta, v »latinski« Afriki, kjer je bila islamizacija popolna, čeprav ne tako hitra, kot mnogi zatrjujejo. Od arabskih zgodovinarjev zvedemo, da so bili še v enajstem stoletju na tistih območjih škofje, pa tudi kakšno pleme iz notranjosti se ni odreklo krščanstvu.

Cesarske province Afrike (današnja Tunizija, del zdajšnje Alžirije) in Numidije (preostanek Alžirije) so bile pokristjanjene, vendar skoraj samo v mestnem elementu latinskega izvora. Berberska ljudstva pogosto še ni dohitela evangelizacija. Predvsem krščanstvo skoraj ni doseglo dveh Mavretanij, prostranega območja na zahodu Numidije do Atlantika,

tistega, ki sestavlja Magreb in ki odgovarja zahodnemu delu današnje Alžirije in celotnemu Maroku. To je bila »pozabljena Afrika«. Rimska kolonizacija se je razširila tako, da je našla oporo na tunizijskem polotoku, desno in levo od Kartagine. Šele pozno, ko je cesarstvo že škripalo, se je odločilo ustvariti provinci Mavritaniji, ki sta bili dotlej samo zvezni kraljestvi. Kakšna je bila situacija, kaže dejstvo, da je bilo to eno izmed treh področij cesarstva, kjer so Rimljani zgradili *limes*, utrjeno mejo, da bi se obvarovali pred vpadi z juga. Le nekaj let po zavzetju Egipta so muslimani sprožili napad proti tem provincam Afrike, Numidiji, Mavretanijam. Našli so oslabele in izmučeno krščanstvo, navkljub navideznemu blišču. Nič ni ostalo.

276. Islam/3

Na polovici 7. stoletja se muslimanski Arabci odpravijo iz egipčanskih baz in prodrejo v »latinsko« Severno Afriko, prekoračijo meje med Vzhodnim in Zahodnim rimskim cesarstvom. Tako kot že v Egiptu se pičle vojske bizantinskega cesarstva skoraj ne upirajo, med drugim zato, ker so povsem izolirane od baz na daljnem Bosporju. Zato pa se skušajo organizirati v obrambo lokalne krščanske skupnosti, morda bolj zaskrbljene zaradi slovesa Arabcev kot plenilcev in posiljevalcev kot pa zaradi religioznih aspektov. Saj, kot smo že omenili, je bil islam absolutna in nerazumljiva novost, saj je Prerok umrl pred manj kot enim desetletjem, sam Koran na mnogih svojih mestih ni bil fiksno zapisan in je bil pre-

Lesena plošča, II. st., Egipt, rezljan les, 34,9 x 22,9 cm, Metropolitanski muzej, New York.

puščen spomину privrženecv: torej se še ni oblikoval kompleks pisave in muslimanskih tradicij, ki jih mi sedaj dobro poznamo.

Kljub okultnim zavojevalcem se zberejo množične in močne judovske skupnosti: malo zaradi sovraštva do kristjanov in predvsem proti Konstantinoplu, ki jih je vsesava, malo zaradi semitske solidarnosti, kajti Arabci so istega jezikovnega in etničnega porekla.

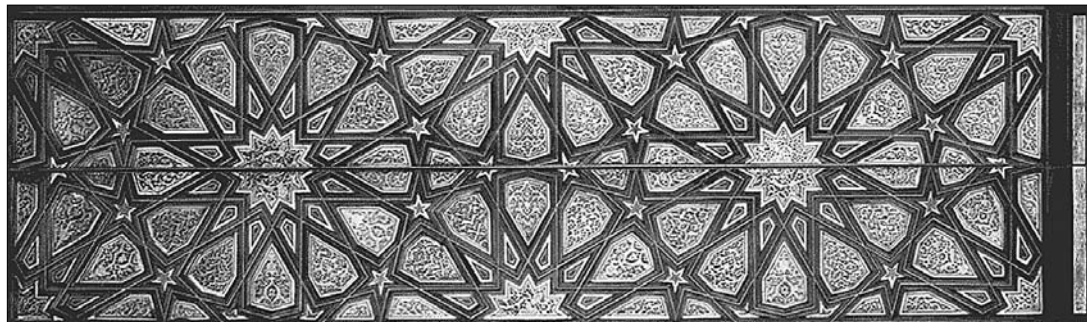
Semitskega izvora so bili tudi ponosni in bojeviti Berberi, ki jih niso uspeli ukrotiti niti Rimljani. Kljub »rasni« sorodnosti z Arabci, so se jim Berberi uprli in branili svojo neodvisnost in politeistične tradicije, saj niso bili še evangelizirani, oziroma so bili samo površinsko. Ti Berberi, ki jih bo nato zahodnjaška tradicija smatrala za najbolj zveste muslimane, so se v resnici dolgo bojevali proti islamizaciji in ko so bili slednjič pokorjeni, so organizirali številne upore. Na koncu, ko so se spreobrnili, so, da bi označili svojo neodvisnost, prešli k fanatično sovražni shizmi uradnega islama Arabcev.

Kar pa se zadeva kristjane, je bilo njihovo stanje, v trenutku islamske ofenzive, zelo težko. Malo več kot pred stoletjem se je zaključila grozna dominacija Vandalov, ki so iz Španije vdrli v rimsko Afriko, tako da so med drugim razdejali Avguštinov Hip. Avguštin pa je umrl prav med obleganjem mesta. Tako kot mnoga barbarska ljudstva so tudi Vandali sprejeli Evangelij, čeprav – v skladu z njihovim pravom – spreobrnitev ni bila osebna: poglavar je odločal za celo plemo. Vendar je bilo tako kot pri številnih drugih germanskih ljudstvih njihovo krščanstvo ariansko (nasprotno od monofizitizma, ki je prevladoval v Egiptu: Sin je, v arianski veroizpovedi, podrejen Očetu, Jezus ni božanske narave). Arianizem je bil hudo nasproten katolištvu tistih afriških provinc, pokornih Rimu, od tu izhaja več kot stoletno vandalско opustošenje poprej obstoječih krščanskih skupnosti.

Vendar to še ni bilo vse: od 4. stoletja naprej so te pokrajine spoznale še eno fanatično herezijo, in sicer donatizem. Donat je bil škof, ki se je uprl kartažanskemu metropolitu zatrjujoč, da je Cerkev rezervirana samo edinim upravičencem, izključujoč torej grešnike, za katere ni bila sprejeta oprostitev.

Ko so se prikazali Arabci, prihajajoč iz Egipta, Cerkev še ni zacelila vseh ran, ki so jih povzročili Vandali in je še poznala notranjo gverilo donatizma. Poleg tega so katoliki predstavljali tanko plast mestne populacije latinskega izvora, pogosto sestavljeno iz potomcev veteranov, ki jih je Rim namestil v kolonijah. Domače ljudstvo, ki je bilo komaj posuto s krščanstvom (ali pa se ga besede evangelija še sploh niso dotaknile, kot na skoraj celotnem področju, ki se je kasneje imenovalo Maroko, z izjemo kakšnega pristanišča), je bilo pripravljeno sprejeti vabilo tistih ostalih semitov, ki so prihajali iz Arabije in ki so izžarevali možnost sanj, ki so jih gojili dlje časa: ponovno vreči v morje tujce, ki so premagali Kartagino. Ko so mnogi latinski katoliki videli, da je nemogoče zaustaviti muslimanske horde, so se ponovno vkrcali proti Italiji. Mnogi pa so padli na obzidjih obleganih mest, ki so bila večkrat zavzeta, ne samo zaradi izdaje Judov, ampak tudi latiniziranih Puncev in Berberov.

Zgodilo se je torej, kar je bilo neizogibno: najprej Cirenajka, nato Tripolitaniya, nato afriške province, Numidija in Mavritaniya so padle v roke islama kot hiše iz kart. Ker tukaj, za razliko od Egipta, ni bilo dogovorov s krščanskimi skupnostmi, je bilo mnogo kristjanov poklanih, tako se je njihovo število, ki je bilo že tako zdesetkano zaradi masovnega izseljevanja in bitk, še bolj zmanjšalo. Preživeli so bili omejeni na status drugorazrednih ljudi in predvsem potlačeni zaradi neusmiljenih davkov, ki so bili še bolj krivični od tistih, prav tako težkih, ki jih je postavila bizantinska državna blagajna, ker so bili v prid samih muslimanov.

Plošča, intarzija, druga polovica 8. st., Egipt, figov les in kost, 47.6 cm x 194.3 cm, Metropolitanski muzej, New York.

Spreobrniti se v novo vero je pomenilo postati državljani z vsemi pravicami, imeti dostop do vseh karier, ne več plačevati davke, temveč uživati v izsiljevanjih tistih, ki so ostali kristjani (ali judi). V teh pogojih ne preseneča, da je postala množica odpadnikov tako velika, da je spravila v težave same muslimane, kajti vsak kristjan (ali jud) manj je bil en davkoplačevalec manj. Tudi tu so se poleg tega premestile množice arabskih priseljencev in je bila uvedena tista poročna pravica, po kateri je vsak mešan zakon pomenil nove generacije muslimanov. Tudi sam odpor Berberov, čeprav je trajal zelo dolgo, je bil zlomljen, četudi zgodovinarji pripovedujejo o krščanskih plemenih, ki so se herojsko upirala v puščavi več generacij. Vendar se je na koncu spustila zavesa nad tiste krščanske skupnosti. Tudi zaradi tega ne gre nikoli pozabiti, da je islam ne samo vera, ampak način, ki ne obsega le vseh delov kulta, temveč vsakdanjega obstoja. Poleg tega pa, ker Koran ni prevedljiv, je moral vsakdo razumeti arabščino. Ta jezik je bil torej vsiljen ne samo verujočim v Alaha, ampak vsem – ne glede na njihovo vero –, ki so živeli na tistih območjih. In arabizacija je prej ali slej nujno pomenila tudi islamizacijo.

To so torej zgodovinski razlogi popolnega izginotja (zadnji domači škofje, kot smo videli, so bili okoli leta tisoč) krščanstva v la-

tinski Afriki. To je bila edina »končna rešitev« v odnosu do verujočih v Evangelij. V Egiptu pa je nezanemarljiv »ostanek« krščanskega življenja ostal med Kopti. Tudi v Aziji izginotje ni bilo popolno: sirijski monofiziti, libanonski maroniti, mezopotamski in perzijski nestorjanci (nato kaldejci), kavkaški Armenci so ostali kristjani vse do danes. Tako kot je heroično ostala zvesta Evangeliju (čeprav tudi tu v monofizitski verziji) Etiopija, ki se je znala ubraniti številnim poskusom nasilne islamizacije, ki so se izvajali od severa, vzdolž Nila, ali iz vzhoda, prek Rdečega morja. Med zgodovinarji se mnogo govori o koncu krščanstva v sredozemski zahodni Afriki, vendar pa se pogosto popolnoma molči o neupogljivi odpornosti samega krščanstva med revnimi, zaničevanimi Etiopci (njihovo ime pomeni »opečen obraz«), ki so sprejeli Evangelij in ga niso hoteli več zapustiti.

Vendar pa, če vse to tvori zgodovinski okvir, ki ga lahko vsakdo ponovno sestavi, je vernik naprošen, da se oddalji od golih podatkov in se vpraša o njihovem pomenu, o skrivnosti Previdnosti. Če gleda v tej perspektivi, se vpraša zakaj Muhammad? Zakaj pogosto na račun križa tolikšen uspeh njegovega polmeseca? Temu poskusu razumevanja se ne sme izogniti noben kristjan.

Prevedla Erika Šavron